EKONOMISK HISTORIA

STOCKHOLMS UNIVERSITET

FORTS. KURSEN HT 1984

DE SVENSKA STATARNAS ORGANISERING – EN FALLSTUDIE AV SVENSKA LANTARBETAREFÖRBUNDET AVDELNING N:O 71 BÄRBO MED OMNEJD.

OLA JORDÁN

Förord

Denna b-uppsats (på fortsättningskursen) lade jag år 1984 fram på den ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet.

Vi som studenter fick höra (den exakta ordalydelsen kommer jag inte längre ihåg - men innebörden var otvetydig) att våra godkända uppsatser skulle låsas in i något förvaringsutrymme på institutionen och därmed inte få någon större läsekrets, vilket självklart inte var ett speciellt upplyftande besked, eftersom den möda som var nedlagd på att sammanställa uppsatserna då som mest skulle komma den akademiska världen till godo.

Förutsägelsen kom dock att stämma - åtminstone för min uppsats.
Förutom det inlåsta exemplaret på universitetet och några exemplar av texten som jag har haft förvarade i en låda i ett förråd hemmavid så har jag dock sett att det finns ett läseexemplar tillgängligt på Kungliga biblioteket i Stockholm - förmodligen inte alltför ofta framplockat för läsning (jag fick dock en förfrågan från en hembygdsförening - tror att det var från Stigtomtaortens - ifall de kunde få tillgång till uppsatsen, vilket jag självfallet accepterade. Huruvida uppsatsen har varit till nytta för den hembygdsföreningen har jag dock inte undersökt närmare).

Nåväl, för att sprida denna uppsats utanför den akademiska världen har jag nu skannat in originalsidorna (de författades med en skrivmaskin och då datorerna inte var allmänt spridda på den tiden fick alla ändringar ske med sax och Tipp-Ex) och sedan omvandlat de inskannade bilderna med ett OCR-program till textfiler som jag sedan bearbetat med ett Indesign-program för önskad utformning och sedan sparat texten som en PDF-fil. I samband med denna utformning har jag även gjort en del grammatiska/stilistiska ändringar, samt - för att tydliggöra - några få ändringar med citatstecken (inte citaten i sig). Jag har dock inte gjort några ändringar i de fakta som presenteras i originalet, vilket innebär att det eventuellt kan kvarstå felaktigheter i föreliggande text. Den som vill kan ju jämföra denna text med originaldokumentet (som alltså finns på KB).

En ytterligare anmärkning gällande texten är att jag i denna b-uppsats, vid beskrivningen av jordägaren/jordägarna, i de flesta fall använder uttrycket arbetsgivare. Det uttrycket är inte vetenskapligt korrekt, vilket jag har analyserat i senare texter (se bland annat ”Skillnaden mellan att ge och köpa” i boken En röd tråd 2, ISBN: 978-91-633-6435-8).
En röd tråd 2 kan nås via: http://temp.kiruna-nytt.se/?page_id=51

I senare politisk ekonomiska texter, till exempel vid arbetet med min c-uppsats, på samma institution år 1986, om traktoriseringen inom det svenska jordbruket, har jag konsekvent använt utrycken arbetskraftsköpare/arbetsköpare, för att beskriva relationen mellan den/dem som äger mark (jordägare/jordägarna) och dennes/dess exploatering av sin arbetskraft (arbetaren/arbetarna).

Ola Jordán

Lindome – 2013

Innehållsförteckning

Inledning	3
Syfte	3
Frågeställningar	4
Metod	4
Källkritik	5
Statarklassen	5
Sammansättning	5
Juridisk innebörd	6
Statsystemet	6
Svenska Lantarbetareförbundet	7
Organisering	7
Avtal och konflikter 1919 — 1930	8
Det moderna förbundet	14
Avdelning 71 i Bärbo	17
Organisering	18
11/7 1928 – 21/6 1930	18
22/1 1944 – 26/1 1946	26
23/1 1960 – 31/1 1962	29
Sammanfattning	32
Källförteckning	35
Notförteckning	
Biiaga 1 (Löneutvecklingen for manlig industri- och lantarbetare 1900 – 1935)	37
Bilaga 2 (Medlemsantalet i SLF 1918 – 1983)	38
Bilaga 3 (Medlemsantalet för avdelning n:o 71 i Bärbo 1928 — 1968)	39
Bilaga 4 (Uppkomna frågor vid avdelningsmötena)	40

Inledning

”Reformen framstår som en milstolpe /.../ som markerar skillnaden mellan forna tiders statare och våra dagars lantarbetare”, så yttrade sig dåvarande förbundsordföranden för svenska lantarbetarna Gunnar Sträng efter undertecknandet av 1944 års avtal mellan förbundet och lantarbetsgivarföreningen.
Parterna kom nämligen överens om att statsystemet under det kommande avtalsåret skulle slopas: Övergången till kontantlönesystem skulle vara genomförd senast den 1 november l945.” (l)

Min uppsats ämnar beskriva ett skeende i den svenska arbetarrörelsen i allmänhet och om statarnas organisering i synnerhet. I och med det avtal som avskaffade statsystemet, sträcker sig detta skeende drygt 150 år tillbaka i tiden då statsystemet blev allmänt. (2)

Under den tiden lades produkionen om vid de svenska jordbruken, en övergång från vegetabilisk till animalisk produktion skedde. Småbönderna lämnade sina gårdar, torparna flyttade från utkanten fram till godskärnan, torpen inlades. Storodlingen av jorden begynte, och en helt ny klass uppstod — Statarklassen.

Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är följande:

För det första vill jag ge en kort historik om statarna, dess sammansättning och juridiska innebörd.

För det andra ge en kort presentation av två, för hela statsystemet väsentliga saker; statarhustruns mjölkningsplikt och bostadens inkluderande i lönen.

För det tredje beskriva statarklassens organisering, dels på förbundsnivå och dels på avdelningsnivå.

Frågeställning

När det gäller avdelningen har jag främst studerat följande saker:

1. Vilka frågor togs upp på avdelningsmötena?

2. Hur stora var arvodena för avdelningens förtroendemän?

3. Hur stor var mötesfrekventeringen?

4. Hur stor var medlemsrekryteringen? När nåddes toppen och när och varför började medlemsantalet att sjunka? Har det i stort sett varit samma utveckling som för förbundet?

Metod

Arbetet med denna uppsats är upplagt på följande sätt:

1) Efter råd av min handledare Ulf Jonsson läste jag mig till en övergripande bild av skeendet, dvs lantarbetarnas organisering på förbunds- och distriktsnivå. De böcker som främst har väglett mig i det avseendet är följande:

P A Back ”En klass i uppbrott”, den boken tillkom på initiativ av Svenska Lantarbetareförbundet.
Vidare; Curt Johansson ”Lantarbetarna i Uppland 1918 – 1930”, och slutligen; Ivar Lo-Johansson ”Statarklassen i Sverige”.

2) Därefter började jag mitt egentliga forskningsarbete, som jag förlade till avdelning n:o 71 i Bärbo.
Till min hjälp hade jag dels bandupptagningar av en nära väns anförvant. Han hade varit en av pionjärerna i organiserandet av statarna och dels de protokollanteckningar som fanns tillgängliga.
Främst var det avdelnings- och styrelseprotokoll samt verksamhetsberättelser för åren 1928 – 1968.
Vid tre tidpunkter har jag gått in i materialet: 1928 – 1930, alltså vid avdelningens bildande, sedan 1944 – 1946, de år statsystemet avskaffades och slutligen 1960 – 1962, för att se om jag kunde hitta någon tendens.

3) Slutligen var det dags att göra en sammanställning av materialet. Jag har i stora drag följt Backs framställning, när det gäller förbundets utveckling.
När det gäller avdelningen har jag redogjort för alla avdelningsmötena under dess l:a halvår, för att visa bredden på de uppkonma frågorna. Därefter har jag följt agitationsarbetet, avtalsfrågor, organisationsfrågor och viktiga medlemsfrågor.

Källkritik

De tre böcker som gett mig en övergripande bild av skeendet:
Backs ”En klass i uppbrott” och C. Johanssons ”Lantarbetarna i Uppland ...” samt Lo-Johanssons ”Statarklassen i Sverige”, ställde sig alla solidariska med statarna.
Backs bok hade den förtjänsten att den var en dokumentation över förbundets utveckling från början av 1900-talet fram till i mitten av 50-talet. De andra två böckerna fick i detta sammanhang utgöra komplement till denna dokumentation.

Fastän alla tre författarna ställer sig solidariska med statarna, fattas ej det kritiska iakttagandet utav skeendet.
Materialet som fanns tillgängligt för min studie av avdelning n:o 71 i Bärbo, var vad jag fann, rätt omfattande. Vid de tre tidpunkter jag ”gick in i materialet”, alltså 1928 – 1930 och 1944 – 1946 samt 1960 – 1962 fattades det dock uppgifter så att det i vissa fall blev svårt att finna svaren på mina sökta frägor.
Till exempel fattades årsberättelserna för åren 1928 – 1932 och 38 – 39 samt 43 – 45. En stor lucka i arkivmaterialet fanns också mellan åren 1953 – 1958.

När det gäller medlemsantalen lämnas det varierande uppgifter, beroende på i vilket protokoll man tittar. Därför har jag strikt följt det antal som lämnas av årsberättelserna.

Uppropslistor, angående mötesfrekventeringen, fanns för åren 1934 – 1937. Därför saknas det uppgifter om detta fram till 1932 då det nämns i årsberättelserna, Tyvärr saknas även uppgifter för år 1945.

Statarklassen

Sammansättning

Man brukar uppdela statarklassen i följande underavdelningar: (3)

l) Kördrängar, vilka utför det egentliga utearbetet på åker och äng.
2) Fördrängar, vilka gär i spetsen för varje arbetslag.
3) Stalldrängar, ofta företrädda av en fodermarsk.
4) Kreaturskötare, vilka utgörs av ladugårdskarlar och en ladugårdsförman.
5) Yrkesmän, till vilka räknas trädgårdsmästare, slöjdare, smeder, maskinskötare och chaufförer.

Med statanställd menas alltså en årsanställd, gift jordbruksarbetare, vilkens lön utgår dels kontant, dels i form av stat, bestående av naturaförmåner som spannmål, mjölk, vedbrand, potatisland, och vilken med sin familj bor i en i lönen ingående bostad på den gård, där han arbetar.

Juridisk innebörd

Till denna ovanstående beskrivning, måste följande viktiga aspekt tilläggas: (4)
Tjänare och statare skilde sig i ett väsentligt avseende från övriga jordbruksarbetare; de var anställda i enlighet med tjänstejonsstadgans (legostadgans) föreskrifter.
Det innebar att de förblev i avsaknad av den juridiskt oberoende position, som genom näringsfrihetens införande gavs åt andra grupper.
”Legostadgan /... / innebar ett svårt hinder facklig verksamhet, dels genom att den föreskrev personliga avtal, något som försvårade införandet av kollektivavtal, dels genom att den bestämde årsanställning från l november, vilket gjorde strejkvapnet ineffektivt, eftersom skörden då redan var bärgad”. (5)

Legostadgan avskaffades av de bägge riksdagskamrarna 15 maj 1926. (6)

Statsystemet

För att få en fullständigare bild av statarklassen måste två för hela statsystemet väsentliga punkter betonas, nämligen hustruns anställning som mjölkerska som ett villkor för mannens anställning, samt bostadens ingående som en del av lönen. (7)

Ivar Lo-Johansson skriver ”statarhustruns mjölkningsplikt (har) nästan kommit att bli ett av statsystemets värsta plågoris, dess vita piska.”
Mjölkningen omfattade vanligtvis tre perioder, morgen, middag, och kväll. Till mjölkningen kom även så diskning av mjölkkärlen.
Genomsnittligt var tiden därför 4 – 6 timmar per dag, med början kl. 3.30 – 4 förmiddagar och slut kl. 6 – 6,30 eftermiddag.

Lo-Johansson skildrar konsekvenserna av det slitsamma arbetet: ”De reumatiska sjukdomarna, särskilt talrik i Sverige, har en ofantlig utbredning bland just mjölkerskor. Den i förtid utsläpade statarhustrun, som hela sitt liv sprungit mellan ladugården och hemmet, är därför

också vår landsbygds allra vanligaste företeelse.”

Vidare kom bostadens inkluderande i lönen att sänka de statanställda lantarbetarnas bostadstandard till den lägsta i hela landet. (8)

Statarnas bostäder var, enligt Lo-Johansson ”skandalösa”. I bostadens kvalitét ”/.../ och icke i något slags nomaddrift, har man även haft att söka orsaken till de beryktade statarflyttningarna /.../ Enligt den centraliseringsprincip, som låg till grund för hela statsystemet, följdes gärna kasernmodellen /.../ Den typiska statlängan /.../ uppstod. Ofta med endast en ingång, ibland med två, kunde den rymma upp till 8 familjer, icke sällan upp till 50 personer. Kasernmodellen alternerar därför någorlunda jämnt med enfamiljsmodellen.”

Svenska Lantarbetareförbundet

Organisering

Som sin födelse räknar SLF den 6 – 7 oktober 1918. Upplands Lantarbetareförbund bildades också vid ett sammanträde 2 mars 1919. Dessa två förbund var åtskilda fram till sammanslagningen i januari 1930. En konsekvens av sammanslagningen var att SLF anslöt sig till LO från och med 1 oktober 1930. (9)
Från starten 1918 hade SLF 39 avdelningar med 1 485 medlemmar. (10)
ULF hade vid början juli 1919, omkring 4 500 medlemmar. (11)

Antalet lantarhetare i landet 1920 var omkring 250 000. De lantarbetare inom jordbruket, som främst berördes av lantarbetarnas organisationssträvanden, uppskattades av en statlig utredning 1927 till de omkring 100 000 anställda vid de ungefär 8 000 större lantbruk, som fanns i landet. Av dessa arbetare angavs omkring 10 % vara organiserade.

Att beräkna organisationsgraden bland de svenska lantarbetarna på 1920-talet, ”är mycket vanskligt”, enligt C. Johansson. Torparna och tjänarna och de vid jordbruket använda lösarbetarna inräknades ej i utredningen.

Vid tiden för sammanslagningen av de båda förbunden hade SLF 6 678 och ULF 2 236 medlemmar. Vid sidan av dessa bägge förbund verkade Svenska Trädgårdsarbetareförbundet från starten 1918 fram till 15 juli 1924 då den uppgick i SLF.

Lantarbetsgivarna organiserade sig 1920 i Svenska Lantarbetsgivarnas Centralförening, med accepterande av det kollektiva avtalet som grund. (12)

Avtal och konflikter 1919 – 1930

De svåra konflikterna 1919, bl.a. i Uppland, Sörmland och Västmanland ledde till att det första riksavtalet på jordbrukets område kom till stånd. (13)
Avtalet blev treårigt och gällde till hösten 1922. Det upptog bestämmelser om avtalsform, arbetets ledning och arbetarnas antagande, föreningsrätt, allmänna åligganden, övertidsarbete, fridagar, vägledning för lokalavtalen vid upprättande av olika lönegrupper, avlöningens utbetalande, olycksfallsförsäkring och behandling av tvister.

De allmänna tjänstevillkoren upptog till reglering ett flertal av de i legostadgan berörda områdena. Huvudprinciperna behölls: Årsanställning, kravet på personliga avtal, den gemensamma flyttningsdagen samt naturaförmånerna.

Samtidigt med riksavtalet, undertecknades 5 lokala löneavtal for olika provinser, samtliga gällande för 1 år.
Den kontanta årslönen för kördräng hade satts till 800 à 850 kr, den i staten ingående spannmålen till 1 300 à 1 350 kg och mjölken till i regel 4 liter skummad per dag.

För ett stort antal arbetare innebar detta en förbättring, vad kontantlönen beträffar, med ända till 400 kr/år. I de lokala avtalen ingick också bestämmelser om arbetstider. (Se bilaga 1)

För att något belysa de stora motsättningarna mellan jordägarna och lantarbetarna skall jag ta som exempel 1921 års lokala avtalsunderhandlingar. (14)

Tiden före förhandlingarna hade präglats av betkonflikten i Skåne, där Lantarbetareförbundet fått vidkännas en svår motgång. Där fick jordägarna också, genom Socialstyrelsen, direkt stöd av staten i sin strävan att underkuva lantarbetarna.

”Den 16 mars 1921 höll Svenska Lantarbetsgivarnas Centralförening sammanträde i Stockholm och diskuterade de kommande förhandlingarna.” Där enades de om att det ”var nödvändigt att uppsäga gällande avtal och i samband därmed nedpressa arbetarnas löneförmåner,

som inte svarade mot jordbrukets förmåga att betala.” Man kom även överens om att förhandlingarna skulle föras centralt.

Villkoren som arbetsgivarna erbjöd arbetarparten var följande: ”Enligt vad som beslöts skulle lönerna för statavlönad jordbruksarbetare för tjänsteåret 1921 – 1922 nedsättas med omkring 550 kr, varav minst 2/3 skulle komma på kontanterna och resten på naturaförmånerna /.../
För övriga grupper av arbetare med stat och högre kontantlön skulle villkoren nedsättas i samma proportion som för nyssnämnda grupp. Timlönerna för dagsverkare och avlöningen för kvinnor krävdes betydligt förminskade. Också andra förmåner föreslogs slopade, bl.a. hade den fria medicinen liksom sjukhusvården för arbetarens familj avförts från förslaget.
Avtalsförslaget öyerlämnades i samband med uppsägningen (av avtalen) /.../
Den ovilja, med vilken det mottogs på arbetarhåll, överträffade vida den, som mött arbetsgivarförslaget ifråga om betavtalet.”

Samtidigt organiserade sig strejkbrytare i en förening kallad ”samhällshjälp”, vars syfte, enligt Back, ”synes ha verkat som ett slag i ansiktet på arbetarna.”

”Den 2 juli tillställdes samtliga distriktsstyrelser inom Lantarbetareförbundet informationer om avtalsfrågans läge, åtföljd av förbundsstyrelsens avtalsförslag. Det innebar i huvudsak krav på ett bevarande av de löner och arbetsvillkor, som enligt gällande avtal var tillförsäkrade arbetarna i de olika landskapen. Beträffande arbetstiden yrkades förkortningar med c:a 170 timmar pr år, i övrigt föreslogs så gott som inga förändringar.”

I förbundets tidning ”Lantarbetaren” förklarades att ”stridslusten bland avdelningarna var påfallande god /.../ Skulle det komma till en omröstning om ett i ekonomiskt avseende dåligt avtal, var det givet, att medlemmarna skulle säga ett bestämt nej /.../
Enigheten inom förbundet var inte så stark som uttalandena från avdelnings- och distriktsstyrelser kunde tyckas visa /.../
I Sörmland kom missnöjet till öppet uttryck; ett par avdelningar protesterade i en insändare mot att underhandlingarna förhalades /.../

Från förbundstyrelsens sida tillbakavisades protesten med eftertryck som oberättigad.”

Den l augusti kom dock underhandlingarna igång. Från arbetsgivarsidan betonade man det ekonomiska betryck som jordbruket befann sig, ”med ständigt fallande priser på de varor som jordbruket producerade /.../

Från arbetarsidan erinrades till svar härpå om den tid, då jordbrukets produkter ständigt gick upp i pris och jordbrukets arbetsgivare till följd av de höga vinsterna mycket väl stått ut med att förbättra arbetarnas löner, men huru man likväl underlåtit detta och låtit folket leva under oerhört dåliga villkor /.../

Principdebatten visade, att svårigheterna för en uppgörelse var /.../ stora.”
Efter framställning från arbetarhåll tillsatte Socialstyrelsen en förlikningsman. Arbetsgivarna beslöt att godta den föreslagna förlikningsmannen, ”eftersom man ansåg det önskvärt att ett avtal kom till stånd.”

Ökad arbetslöshet bland jordbruksarbetare, försämrade ytterligare förhandlingsläget för arbetarpartens vidkommande.

Ett medlingsförslag förelades parterna 6 september.
”Arbetarparten hade här lyckats få sina krav tillgodosedda så långt att spannmålen satts till 1 350 kg.
Mjölken däremot reducerades till 1 280 liter med undantag av Skåne, där den skulle utgå lika med året innan. Kontantlönens fixering betydde däremot en klar seger för arbetsgivarkraven. Körkarlslönen sattes till 800 kr beträffande Skåne och Halland och till 775 kr beträffande övriga landskap. Det innebar en minskning med c:a 35%, och reduceringen var ännu kraftigare i fråga om timlönerna för dagsverkare m.fl.
Arbetstiden skulle i stort sett förbli oförändrad och den fria medicinen bevaras /.../
Svar på förlikningsmannens förslag skulle av bägge parterna lämnas den 26 september sedan omröstning hade företagits bland parternas distrikt och länsavdelningar.
Det visade sig att arbetsgivarna i samtliga landskap godkände förslaget, dock i de flesta

med uttalande av vissa önskemål beträffande detaljförändringar. Arbetarna däremot ställde sig avvisande. Samtliga Lantarbetareförbundets distrikt avslog förslaget och vid en företagen sammanräkning av alla avgivna röster framgick, att över 2/3 var för avslag /.../ (Arbetsgivareföreningarnas) fullmäktige hade därför endast att konstatera, att förutsättningarna för träffande av kollektiva avtal inom jordbruket för tjänsteåret 24 okt. 1921 – 24 okt. 1922 inte fanns /.../

Från arbetarhåll framhölls att omröstningsresultatet visade, att arbetarna föredrog att arbeta utan avtal framför att genom en uppgörelse binda sig för så dåliga villkor, som arbetsgivarna bjöd i sitt förslag. Det tolkades i borgerliga tidningar så, att arbetarna sagt /.../ utan vidare godkänna de erbjudanden, som arbetsgivarna i de olika landskapen kunde komma med vid de personliga uppgörelserna. Likaså framhölls att betarbetarna inte kunde vidtaga några stridsåtgärder, eftersom de var bundna av avtalet /.../

(Detta) förnekades av arbetarparten. `Arbetarna och deras organisationer ha full rätt att öppna strejk där inga avtal existerar, som äro godkända av parternas huvudorganisationer, när som helst och förklara strejk överallt där tvister råder så snart de nu mellan organisationerna existerande avtalen utlöpa.´

Inte heller betfälten (var heliga). Något avtal undertecknat av förbundet fanns inte, tvärtom hade man förbehållit sig rätten att när som hest ingripa för att bevaka betarbetarnas intressen /.../

Sörmlandsdistriktet uttalade sig för arbetsnedläggelse (med början den 24 okt.), liksom efterhand en rad av de övriga distrikten /.../

Förlikningsmannen framlade ett nytt medlingsförslag, i allt väsentligt anknytande till det tidigare men med något förhöjd timlön för daglönare. Arbetarparten accepterade förslaget, men arbetsgivarna avslog den 26 oktober", främst med motiveringen, "personliga kontrakt hade undertecknats i så stor utsträckning /.../ Därmed var saken avgjord. Lantarbetsgivarna hade sagt ett definitivt nej och jordbruket fick reda sig utan kollektiva avtal tillsvidare.

Någon allmän arbetsnedläggelse följde emellertid inte, hotet härom kunde inte realiseras. Lantarbetarna hade i så stort antal tagit städja enligt legostadgan, att behovet av arbetskraft på de flesta håll var säkrat /.../

Att beteckna utgången av avtalsförhandlingarna som något annat än ett rent nederlag var meningslöst /.../."

"Resultatet av verksamheten under 1921 blev ur förbundets synpunkt närmast katastrofalt." Antalet medlemmar sjönk till hälften.

"Medan förbundet vid ingången till 1921 torde haft närmare 17 000 medlemmar, var antalet vid årets slut endast drygt 8 600. Hur avgörande händelserna under 1921 blev för lång tid framåt framgår av att numerären sjönk ytterligare till omkring 6 000 under de följande åren och höll sig ungefär konstant på denna nivå hela 1920-talet: ännu 1929 var siffran blott c:a 6 200."

Back menar att huvudorsaken till misslyckandet, "var de vikande konjunkturerna med åtföljande massarbetslöshet /.../ Man kunde inte ge de nyorganiserade det starka stöd, som behövts för att de skulle kunna motstå nedgångsperiodens påfrestningar. De hade inte heller tillräcklig skolning för att genom sin numerär utgöra en verklig tillgång för förbundsledningen. Snarare blev de genom sin fackliga opålitlighet en börda för denna."

Många var mottagliga för arbetsgivarnas tal, "om alla i jordbruksnäringen sysselsatta gruppers gemensamma intressen /.../ då konjunkturerna började gå nedåt."

Även, "splittringen inom arbetarleden måste ha varit (negativt) för förbundsledningen i dess arbete på att få motparten medgörlig."

Back ger en betydande del av ansvaret för att den lovande utvecklingen så bryskt avbröts på förbundsledningen. De "motsättningar och (den) valhänthet som förekom i toppen /.../ ledde till motsättningar mellan stora grupper av förbundsmedlemmarna och förbundsstyrelsen."

Tiden mellan 1921– 1925 präglades för Lantarbetareförbundets del av fyra större konflikter.

I korta ordalag vill jag sammanfatta, vad som Back utförligt återger om dessa konflikter.

Striden som bröt ut vid Hedenlunda gård i Vadsbro, hösten 1921, gällde formen för överenskommelsen mellan arbetsgivaren och arbetarna.

”Arbetsgivaren vägrade att ingå kollektivt avtal och fordrade istället att överenskommelse skulle få form av personliga tjänsteavtal med varje arbetare.” (15)

På arbetarsidan betraktades denna inställning som en kränkning av föreningsrätten. Arbetsgivarsidan använde hot om vräkning som ett sätt att underkuva arbetarna. Efter arbetsnedläggelse och att, med förbundets stöd, gården förklarats i blockad fr.o.m. 10 december, söktes och erhölls vräkningsdom mot 6 arbetare.

”De upprörande omständigheter, under vilka exekutionen försiggick mitt under den kallaste årstiden med strejkbrytare, som kastade ut de vräktas bohag i snön, väckte ett ofantligt uppseende.”

”Ett försök att få slut på konflikten gjordes i slutet av februari vid sammanträde inför förlikningsman Rabenius. Arbetarna satte som villkor kollektivavtal och inga som helst trakasserier.

Arbetsgivarna höll fast vid sin vägran att gå med på kollektivavtal. Konflikten skulle i stället avvecklas så att av de i strejken deltagande 23 arbetarna skulle 4 återtagas och anställas mot personliga kontrakt.”

Förbundet var tvunget att avveckla striden under dessa premisser. Konflikten slutade sålunda med ett klart nederlag för förbundet.

Striden vid de mellansvenska bruken 1922 sammanföll med att ett nytt riksavtal skulle upprättas. Resultatet av dessa konflikter, blev enligt Back (16), ”att bägge parter tillskrev sig segern.
Arbetsgivarna hade /.../ främst sett en strid om avtalstiden. På den punkten hade man lyckats hävda sin ståndpunkt och det var, som det skulle visa sig, en bestående vinning. Man erkände sig också stå i tacksamhetsskuld till brukens arbetsgivare /.../ `särskilt av den anledningen /.../ (att de) lyckades tillbakaslå arbetarnas krav på avtalstidens utlöpande på våren´ /.../

Lantarbetareförbundet kunde som positivt resultat främst peka på att den fastställda kontantlönen för kördräng, minimum 640 kr, låg avsevärt över det belopp, som motparten ännu på ett ganska sent förhandlingsstadium betecknat som absolut maximum.

Motsvarande gällde för timlönerna, som satts till 45 öre för dagsverkare utan naturaförmåner och till 40 öre för övriga."

"Främst torde emellertid arbetarparten ha uppskattat att man överhuvudtaget lyckats åstadkomma ett acceptabelt avtal. I den rådande konjunkturen skulle ett fortsatt avtalslöst tillstånd ha inneburit stora påfrestningar på hela organisationen /.../
Rent allmänt måste utgången av 1922 års förhandlingar tillmätas /.../ stor betydelse. Konstruktionen av de olika avtalen blev normerande för lång framtid.

Separationen mellan riksavtal och lokala löneavtal blev bestående. Särskilt dispositionen av riksavtalet visade sig äga livskraft. Jämför man t.ex. 1922 och 1935 års riksavtal finner man att skillnaderna är /.../ små."

Obstruktionskonflikten 1924 som fördes av SLF och Upplandsstrejken 1925 som drevs av ULF, fick i bägge fallen Lantarbetareförbunden vidkännas betydande nederlag.

Åren mellan 1925 – 1930 kännetecknades, enligt Backs framställning, av den inom förbunden förda diskussionen, om dess organisation. Det ledde i slutändan fram till att de bägge förbunden sammanslogs 1 januari 1930 och att Uppland i fortsättningen bildade ett distrikt inom SLF. (17)

Det moderna förbundet

Vid slutet av -20 talet framträdde tendenser i samhällslivet, kanske den mest framträdande var de fascistiska lärornas spridande och som fick återverkningar även för lantarbetarna.

Konflikten i Degerfors 1928 utvecklades till direkta sammanstötningar mellan den sk Svenska nationella skyddskåren i Stockholm, en strejkbrytarorganisation av halvfascistisk typ, som Degerforsbolaget rekvirerat och arbetare.

Andra strömmningar, som hade betydelse på denna tid, var det ökade intresset för lantarbetarna från höger- och bondeförbundshåll (R.L.F.) samt den begynnande kampanjen för större förståelse mellan lant- och industriarbetare, vilket satte sin prägel på den stora lantarbetarkonflikten i Södra Möre i Småland 1929 – 1931.

Där tillvann sig lantarbetarna föreningsrätten och en överenskommelse som i praktiken fick samma verkan som ett kollektivavtal.

”När politikerna inom arbetarrörelsen i början av trettiotalet allt mer började intressera sig för att verkligen göra något åt lantarbetarnas situation, ex. i fråga om bostäderna, berodde detta inte minst på de erfarenheter, som gjorts under Mörestriden.” (18)

I och med det socialdemokratiska maktövertagandet vid 1932 års val (där lantarbetarnas röster hade varit betydelsefulla) startade en reformverksamhet på det socialpolitiska området, vilket också berörde jordbruksarbetarnas förhållande.

Från 1936 ökade medlemsantalet i SLF kraftigt. Under en tioårsperiod steg antalet från 19 000 st. fördelade i 441 avdelningar till 50 000 st. inom 800 avdelningar.

Denna expansion av medlemmar fordrade större krav på organisationsapparaten. Vid 1936 års kongress tog man på allvar itu med problemet.
Anmärkningsvärt är att ur förbundsstadgarna ströks satsen att förbundet skulle ”verka för samhällets omdaning på socialistisk grundval.”

Under kongressen uppkom motsättningen mellan de yrkesverksamma lantarbetarna å den ena sidan och ”skrivbordsmänniskorna” i förbundsledningen å den andra. Motsättningarna hindrade dock inte att man skapade en organisation för förbundet, som med blott smärre justeringar blev bestående till efter andra världskriget.

Förbundet utövade sin verksamhet genom kongress, representantskap och förbundsstyrelse samt, lokalt sett, genom avdelningar, distrikt och kretsar. Införandet av ombudsmannadistrikt tillkom i oktober 1936. Utbildad var denna form av distriktsorganisation 1939.

Förbundet var under åren 1934 – 1935 invecklade i Åsa-konflikten. Riksomfattande intresse

väckte konflikten genom sin karaktär av föreningsrättsstrid och genom att arbetsgivaren tillgrep vräkning mot de strejkande. Den ekonomiska återhämtningen åren 1934 – 1935 åtföljdes av förbättringar också på jordbrukets arbetsmarknad.

Riksavtalet 1935 var historiskt så till vida att det var första gången i rörelsens historia som en uppgörelse träffats om förbättringar utan att den föregåtts av avtalsuppsägning.

Den framgång som vunnits följdes 1936 av en ännu större. Uppgörelsen var den förmånligaste som SLF dittills någonsin hade träffat. Från 1936 till krigsutbrottet kan reallönen för de olika lantarbetargrupperna beräknas ha blivit höjd med 20 à 25%.

I och med krigsutbrottet 1939 förändrades jordbrukets situation radikalt; genom avspärrningen måste alla resurser tas i anspråk för att klara landets försörjning, något de klena skördarna i början av 1940-talet accentuerade. De statliga åtgärderna fick en annan karaktär än tidigare. Regleringsåtgärderna syftade efter krigsutbrottet till återhållsamhet i fråga om prisutvecklingen. Man vidtog produktionsstimulerande åtgärder.

Som allmän princip slog man fast att höjda priser på grund av ökade fasta kostnader inte skulle få kompenseras.

Löneutvecklingen för lantarbetarna under krigsåren artade sig relativt väl. Också om man tog hänsyn till arbetsminskningen rörde det sig här om en mer än 50% höjning av lönerna. Reallönestegringen var ungefär 20%.

1944 års avtal, som vi tidigare nämnt, var ett av de betydelsefullaste i rörelsens hela historia då statsystemet under det kommande avtalsåret skulle slopas.
Förbundet lyckades under denna period utverka förbättringar av förmåner också för de speciella grupper som anslutits till SLF, expempelvis jockeyer.

Av de många insatser från statsmakternas sida, som direkt eller indirekt berörde jordbruksarbetarna, var dock bostadspolitiken samt lagstiftningen om jordbrukets arbetstid de viktigaste. Först 1936 nåddes ett positivt resultat rörande arbetstidens begränsning för jordbruk med binäringar.

Lagen reviderades 1937 och skulle gälla för alla jordbruk med minst tre arbetare. Den ordinarie arbetstiden för lantarbetare (utom djurskötare, för dessa skulle ordinarie arrbetstiden utgöra 9 timmar per dygn och för två veckor i följd 108 timmar) sattes till 10 timmar per

dygn samt 41 timmar i veckan under december – februari, 46 timmar i oktober och november samt 54 timmar i veckan under månaderna april – september.

1945 företogs, trots ganska kraftigt motstånd från arbetsgivarhåll, en omfattande revision av sakinnehållet.

Betydelsefullt var att lagen i fortsättningen skulle gälla för jordbruksföretag som i regel sysselsatte minst 2 arbetare. Arbetstiden för djurskötare nedsattes från 108 till 100 timmar per 2-veckorsperiod. 1945 tillförsäkrades lantarbetarna i lag rätt till sex dagars sammanhängande semester.

Den gynnsamma medlemsutvecklingen upphörde snabbt efter kriget. Antalet lantarbetare i riket minskade undan för undan, främst på grund av den våldsamt ökade mekaniseringen av jordbruket.

Rationaliseringen kunde givetvis inte undgå att inverka negativt på förbundets medlemsrekrytering. 1950 hade medlemsantalet sjunkit till knappt 45 000 och 1955 till 36 800. Avgången har varit lägre bland de organiserade jordbruksarbetarna än bland dem som stått utanför förbundet.
Organisationsprocenten har därför inte blivit sämre än tidigare utan snarare tvärt om avsevärt förbättrats.

Avdelning 71 i Bärbo

Bärbo socken ligger i ett utpräglat storgodslandskap i Södermanland. (19)
Socknen är belägen N.V. om Nyköpings landsförsamling.
I N. har den sjön Långhalsens sydliga fjärdar och dess utlopp Nyköpingsån till gräns i Ö.

De angränsande socknarna är Stigtomta och Nykyrka i V., Husby Oppunda i N. och Råby, Rönö i Ö.

Sjön Långhalsen sänktes under åren 1856 – 1860 varigenom betydliga sträckor vanns för odling. Marken är mest jämn och odlad i Ö. utmed ån, medan i N. och V. skogsklädda bergskullar och åsar höjer sig mellan de odlade dalgångarna.

Hela socknen har efterhand delats på två herrgårdar, Tistad och Täckhammar, vilka sträcker sig in i andra socknar.

Tistad; S. om kyrkan och nära Långhalsen. Tistad jämte Näs m.fl. upptager under eget bruk varande gårdar 13 1/4 mantal och omkring 611 hektar odlad jord.

Härtill komma underlydande arrendegårdar St. Askungen, Bärsund, Hål, Ökna, Egla, Råsudden, Listorp, Tomta, Tomtatorp, Åkerbotorp, Åkra, Stortorp och Vallmyra. Inom Tistad finns också mejeri och tegelbruk.

Täckhammar; socknens andra stora egendom, belägen vid Långhalsen nära Nyköpingsåns början. Den omfattar inom Bärbo socken, själva säteriet 1 1/2 mantal med Kappeltorp, Siggetorp och Tuna tillsammans 4 1/4 mantal, 417 hektar varav odlad jord 250 hektar. (20)

Organisering

”Genom affischering och agitation så fick vi lantarbetarna att samla sig på ett visst ställe, (vid vägen utanför Bärbo kyrka) och vi hade en ombudsman från Lantarbetareförbundet ute, (P.A. Strid) som höll ett tal för att få folket att gå in i fackföreningen, vilket även skedde.”

Så beskrev en av pionjärerna i lantarbetarnas fackförening, Oskar Berg, bildandet av avdelningen n:o 71 i Bärbo med omnejd, den 9 juli 1928.

Han fortsatte: ”Det var svårt att tillsätta en styrelse, på en sådan plats som i Bärbo, för att det var ju bara grevar och sådant som rådde om alltihopa. Arbetarna var nog lite rädda att tillsättas i en styrelse, för det betyder ju att de måste vara med när det är frågan om att det skall göras några förbättringar. Om arbetarna fordrar att de skall diskutera med arbetsgivarna i styrelsen, så det var inte så gott att få några tillsätta. Men hur det var så lyckades det. Efter en vecka, (den 11 juli) sammankallade vi möte igen för att bilda en riktig styrelse inom avdelningen 71 i Bärbo, som så blev.” (21)

11/7 1928 - 21/6 1930

Under den tiden hölls 25 avdelningsmöten, varav 2 årsmöten och 1 extra möte.

Det som togs upp till behandling vid dessa möten var av mångahanda slag. Frågan om agitationen var dock den som dominerade.

Andra frågor som debatterades flitigt var bl. a. avtalsfrågor, organisationsfrågor (angående ombud, kontingent och formaliteter) och medlemsfrågor – vad som nu, enligt min handledare Ulf Jonsson, kallas medlemsvård – (sjuka el. döda, solidariteten inom kåren, familjefester m.m.).

Vid sitt l:a ordinarie möte 11/7 1928 konstituerades styrelsen.
Den fick följande sammansättning: Ordf. Ejnar Johansson, v. ordf. Oskar Berg, sekr. David Berg, kassör Sven Jelin, v. sekr. Harald Eriksson. Till uppbördsmän valdes: Näs rote Ivar Larsson, Håhl rote Martin Andersson, Tistad rote Ernst Larsson. Vidare valdes 3 revisorer som skulle granska räkenskaperna årsvis: Eskil Johansson Näs, Hjalmar Karlsson Håhl och A.V. Andersson Tistad.

Mötet beslutade om avdelningens anslutning till förbundet fr.o.m l juli 1928. Månadskontigenten var för helt betalande 3 kr/månad. varav 2.50 avgick till förbundet. Upptagning av inträdesavgifter var 21 st. därav l st halvbetalande.

Mötet beslöt att ”1 ordinarie möte/mån (skulle hållas) den 3:e söndagen i varje månad (och att) mötets början skall bestämmas på föregående möte. Nästa möte beslutades att bli ett friluftsmöte och att avhållas i Prästgärdshage, söndagen 19 augusti kl. 7 em.”

Den 19 augusti bildades 2 kommittéer; en kommitté som skulle ordna med en lokal, där mötena kunde hållas och en ”agitationskommitté för att värva medlemmar till avdelningen. Den fick följande sammansättning: Harald Eriksson Näs, Oskar Berg Håhl, Sundin Tistad, Jelin Åkra.”

Vidare framkom det genom Ivar Sten i Råby vikten av solidaritet inom statarkåren. Han föreslog att ”envar som står opartisk mot avdelningen och förbundet skulle behandlas därefter.”

Beslut togs också om att ”avgiften till ‘kretsen’ (Nyköpings Fackliga Centralorganisation) skulle inlämnas varje kvartal.”

Nästa möte hölls den 16 september. Då togs bl.a. ”beslut om att avdelningen skulle tillhöra `kretsen´. Tid till anslutning beslutades l november.”

2 ombud valdes till kretsmötet som skulle hållas i Nyköping i november, Dessa blev David Berg och Harald Eriksson. Lokalfrågan togs också upp till behandling. ”Ersättning till `templet´ (Godtemplarna) i lokalhyra”, skulle utgå, enligt beslut, med l kr/kvartal.

Oskar Berg lämnade upplysning om att agitationen givit dåligt resultat.

Mötesprotokollet den 18 november (?) är daterad till 18 oktober. Troligtvis är det bara en felskrivning av månadsnamnet. Detta är första gången frågor om avtalet berörs. Gustav Karlsson framlade ”angående skogsarbete, om det går att åstadkomma högre priser på all huggning som förekommer, än de priser som nu är vid gården. Mötets beslut blev att skriva till förbundet angående frågan.”

19 december beslutades, att teckna ett bidrag på 10 kr. till Svenska Freds och Skiljedomstolen. Under samma möte begärde K.H. Malmkvist utträde ur avdelningen som mötet avslog. ”Hjalmar Karlsson föreslog att det inte fick förekomma, utan uppmana honom att kvarstå, vilket blev mötets beslut.”

Detta är ett exempel som visar de svårigheter som fanns för avdelningen i sin medlemsrekrytering och som Oskar Berg redan berört i sitt muntliga referat.

Ett medel för avdelningarna och förbundet att övervinna rädslan och skepticismen som fanns hos lantarbetarna angående fackföreningen, var de familjfester som anordnades. I sin bok ”Socialisten” skildrar Ivar Lo-Johansson en sådan fest. Den anordnades av förbundsombudsmannen P.A. Strid, när han en jul for på agitationsresa till en gård utanför Ystad. Efter den festen skrev samtliga deltagande lantarbetare in sig i fackföreningen. (22)

Det är alltså ingen tillfällighet att det från protokollsanteckningarna den 19 december framkommer att ”Oskar Berg föreslog om att en familjetillställning skulle anordnas, vilket godtogs av mötet. Det skulle ske i samband med årsmötet i januari.”

Mötet upplyste vidare om att ”ombud till kretsmötet i Nyköping 2:a söndagen i februari skall medha 5 öre/medl. för att avdelningen skulle bli ansluten till `kretsen´.”

En agitationskommitté tillsattes (5 pers.) för att väcka Tistadborna, som ännu ej var inkomna i avdelningen.

Årsmötet hölls lördag 19 januari 1929. Ur protokollsanteckningarna från det mötet kan vi utläsa följande: 3 medlemmar beviljades inträde. Revisions- och styrelseberättelse upplästes och godkändes och full ansvarsfrihet lämnades. Till ny styrelse valdes efter sluten omröstning: Ordf. Hjalmar Karlsson, v. ordf. Oskar Berg, sekr. David Berg, kassör Sven Jelin, v. sekr. Arvid Pettersson. 2 revisorer och 3 uppbördsmän valdes.

Ur styrelseberättelsen framkom följande: 6 ordinarie möten hade avhållits. Medlemsantalet hade ökat med 7 till 28, därav en halvbetalande. Agitationen hade givit goda resultat.
Inget svar hade kommit från förbundet i anledning av den frågan om något särskilt avtal fanns för skogsarbete. Årsmötet beslöt att skriva (om saken) till distriktsordföranden i Flen.
Årsmötet slutade med kaffefest för samtliga medlemmars hustrur och barn, varvid följde lekar och litet varjehanda inpå natten.

Nedan har jag följt upp avdelningens agitationsarbete bland lantarbetarna. Agitationen bedrevs inte enbart i Bärbo socken utan också bland lantarbetarna i närliggande socknar. Som vi redan sett tillsattes 2 agitationskomittéer, en 19 augusti och en 19 december 1928.
Under år 1929 bedrevs agitation i 7 olika kommittéer. Medlemssiffran ökade med 21 st. medlemmar till 46 st. (Detta enligt verksamhetsberättelsen för år 1929. Denna siffra måste

man dock ställa sig skeptisk till, eftersom styrelseberättelsen för andra hälften av 1928 angav medlemssiffran till 28. 28 + 21 är som bekant 49).

Ur mötesprotokollet den 16 november 1929 kan vi läsa följande: ”Agitationskommittén lyckades få till stånd en avdelning i Bälinge, vilket kostade `kretsen´ 65 kr. Kommittén på fem man tillerkändes 5 kr/st. och bilresan dit kostade 40 kr”.

Första halvan av år 1930 bedrevs agitationen främst vid Helgona. Vid styrelsemötet 20 mars beslöts ”att ett agitationsmöte skall hållas i /.../ Helgona i kristineholmsbacken, söndag 4 maj kl. 3 em. Om Helgona ej kan bilda egen avdelning får dessa enligt styrelsens beslut ingå i avdelning 71.”

Under avdelningsmötet 19 april rapporterade agitationskommittén vid Helgona att 11 st. hade tecknat sig och att de ville ha ett föredrag innan avdelningen bildades.

Ett extra avdelningsmöte hölls 3 maj. Det beslöts att en agitationskommitté skulle fara till Helgona 4 maj. De skulle vara 12 st. från avdelningen, uppdelade på 3-manna kommittéer; en kommitté till Bönsta, en till Kristineholm, en till Spånga och en till Täckhammar och Tuna.

Resultatet av agitationsarbetet utvisade sig vid avdelningsmötet 15 maj, då 27 st. medlemmar beviljades inträde. ”Att agitationskommittén varit verksam utvisade det stora medlemsantalet som ingick i avdelningen.”

Frågor rörande avtalet:
Avdelningen fick vid mötet 17 februari svar från distriktsordföranden angående den av Gustav Karlsson framlagda frågan. Svaret var att det inte fanns något särskilt avtal för skogsarbete.
I synnerhet angående själva statsystemet som sådant upptogs också till behandling.

Avdelningen beslutade vid sitt möte 22 mars om en motion till förbundskongressen som skulle hållas i juni 1929. Det var en motion om borttagande av statsystemet.
Från att betalas i natura till att erhålla – och bli likställda med alla övriga inom Sverige

arbetande grupper – kontanta pengar.

Vid ordinarie mötet 18 april 1929 höll avdelningen omröstning om riksavtalet.
Mötet röstade för avtalets prolongering ytterligare ett år med 22 röster. 4 röstade mot.

Mötet 16 november 1929 upptogs bland nya frågor följande: ”Einar Johansson framkom med förslag om att avtalsfrågan borde diskuteras, särskilt bostadsfrågan som var den viktigaste för oss. Att få hyra våra bostäder vore ett säkert skydd mot vräkning från arbetsgivarnas sida i händelse av eventuella arbetstvister. V.U. (ordf. sekr. och kassör. O.J. anm.) blev föreslagen att upprätta en motion angående den frågan, vilket den åtog sig.”

Motionen angående bostaden godkändes av mötet 15 december. Vid det mötet upptogs flera avtalsfrågor. En motion angående ”att fästa den lagstiftande församlingens uppmärksamhet på att lantarbetarna med samma rätt som övriga arbetargrupper, bör få komma i åtnjutande av en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, vilken godkändes.” (1934 tillkom Lantarbetarnas Erkända Arbetslöshetskassa).

Erik Sjöberg föreslog om att motionera om att övergå till kontantlönesystem istället för det nuvarande, till en del utgående naturaförmåner. Efter en stunds uttalande i frågan återtog Sjöberg sitt förslag.

Mötet instämde i en motion om övergång till 8 timmars normal arbetsdag, som skall utgå med 7 timmar i 4 månader, 8 timmar i 4 månader och 9 timmar i 4 månader.

En motion biföll mötet angående om att istället för det nuvarande obestämda kvälls-morgon mjölk, vilket utgår med 3,5 liter/dag, istället erhålla bestämd kvällsmjölk som skall utgå med 4 l./dag året om.

När det gäller organisationsfrågor valde avdelningen ombud till kretsmöten och distrikts-

konferanser. Det framgår av mötet 16 maj 1929 att, enligt förbundets stadgar var avdelningen för liten för att välja eget ombud till förbundskongressen den 29 – 30 juni. Förbundet hade därför sammanfört avdelning 6 Stigtomta med avdelningen 71 i Bärbo, att sända ett gemensamt ombud.

När vi nu har berört ombudsval kommer vi osökt in på traktamenten och arvode.
Vid ett tidigare möte, nämligen 17 februari 1929, valdes Oskar Berg som ombud till distriktskonferansen i Flen 3 mars. Han begärde 1 kr. till kaffepengar som dagstraktamente, men mötet beslutade om dagstraktamente till 5 kr. som skulle betalas i förskott.

Arvode bestämdes vid årsmötet 18 januari 1930 att utgå till de tre i V.U. med 10 kr/st. och revisorerna (tre st.) 5 kr/st.

Slutligen skall nämnas ett par exempel på medlemsfrågor som behandlades inom avdelningen. Ofta cirkulerade bidragslistor för sjuka medlemmar bland gårdarna där avdelningen var verksam.

Oskar Berg framlade, vid mötet 29 mars 1929, ett förslag om insamling till kamrat Emil Eriksson. Då det framkom att familjen ännu ej led någon nöd, bordlades frågan tillsvidare.

Av mötesprotokollen att döma, försämrades familjen Erikssons förhållanden och vid mötet 19 oktober överlämnade avdelningen en bidragslista à tecknade bidrag à 71.25 kr. till kamrat Emil Eriksson Tistad, vilket han mottog med stor tacksamhet.

Vid mötet 15 december överlämnade avdelningen 15 listor med ett sammanlagt belopp av 121.25 kr. till kamrat Emil Eriksson.

Under årsmötet framkom att: Från föregående möte hade redovisats 10 st. listor à tecknade bidrag till ett belopp av 134.45 kr.
Vidare: I anledning av att E. Eriksson hade befrielse för erläggande av kontingent, därför att han inte var fullt arbetsför och inte erhöll full betalning och att han skulle vara fri för erläggande av kontingent tills han blev fullt arbetsför.

Ännu en bidragslista lämnades till Eriksson 15 februari 1930 à 33.15 kr.

Förhållandet mellan medlemmarna och avdelningen var ofta kontroversiell, något som tydligt framkom på mötet 18 april 1929:
3 medlemmar ämnade utgå ur avdelningen p.g.a. att de inte hade den ringaste nytta av att vara anslutna, därför att de arbetade i skogen.

Beskyllningar riktades mot Oskar Berg och Hjalmar Karlsson, att de lovat dem, att om de skulle ansluta sig till avdelningen, de säkert skulle kunna ernå högre priser på sitt arbete. Annars hade de aldrig anslutit sig till avdelningen.

Både Berg och Karlsson besvarade beskyllningarna med att det var en stor lögn. För vad beträffade förättringar och priser, kunde en enskild medlem inte lova någonting för det bestämmde avtalet. Mötet beviljade med full majoritet deras utträde.

Nedan följer en annan kontrovers. Ur mötesprotokollet från 15 augusti 1929 framkommer följande: Ernst Larsson Tistad upplyste om att, enligt uppdrag av Malmkvist och Sundin Tistad, de inte vidare var villiga att kvarstå i avdelningen, utan begärde sitt utträde och därmed skickat medlemsböckerna med, därför att de inte själva vågade inställa sig.

Efter en längre debatt beslutade mötet att det inget var att göra för att få dem kvar, men istället för att bevilja dessa ”skurkar” utträde föreslog Eskil Johansson att pricka dem, vilket med full majoritet instämdes och beslutades att meddela förbundsstyrelsen.

Sundin kom emellertid på andra tankar, för vid mötet 19 oktober begärde han åter sitt inträde i avdelningen, vilket mötet beviljade.

H. Malmkvist begärde, vid mötet 16 november, också han sitt återinträde i avdelningen. Eftersom han fullgjorde sina efterblivna månadskontingenter, beviljades han återinträde i avdelningen ”som en god kamrat.”

Vid årsmötet 18 januari 1930 erinrade Oskar Berg om att något måste göras i anledning av att inte kamrat H. Malmkvists återkallade prickning ej redogjorts för i ”Lantarbetaren”. Kassören åtog sig uppdraget att ordna den saken.

Andra viktiga frågor som togs upp till behandling under tiden 11/7 1928 – 21/6 1930 var följande: Frågan om att bilda en arbetarkommun diskuterades på mötet 17 februari 1929. Intresset var stort från avdelningens sida, men p.g.a. att lokalfrågan inte var säkerställd så beslutades att uppskjuta den frågan tills vidare.

Den 15 maj 1930 beslutades att ej kollektivansluta avdelningen till socialdemokratiska partiet.

I samband med Degerforskonflikten 1929 upptogs följande till behandling vid mötet 22 mars 1929; en bidragslista från avdelning 45 i Degerfors upplästes och det beslutades att listan skulle cirkulera mellan gårdarna som vanligt.

Anmärkningsvärt är att först vid mötet 15 februari 1930 biföll mötet, att hustrur skulle få bevista mötena om inga viktigare frågor förelåg till behandling.

22/1 1944 – 26/1 1946

Under den tiden hölls 25 avdelningsmöten, varar 3 årsmöten. Det som togs upp till behandling vid dessa möten var främst avtalsfrågor. Notervärt är att så gott som allt agitationsarbete hade upphört. Det berodde på att avdelningen hade nått en nästan 100% organisationsgrad.

I övrigt var det organisations- och medlemsfrågor som i huvudsak upptogs till behandling.

Om vi tittar lite närmare på protokollen för de 3 årsmötena, ser vi att medlemsantalet minskade från 83 till 79 st. medan arvodena för V.U. var konstant 150 kr.

Till ny styrelse valdes vid årsmötet 22/1 1944 följande: Ordf. Altred Johansson Tistad valdes för ett år. Kasssör Eskil Johansson Nääs 2 år. Sekr. Bernhard Eriksson Tuna 2 år. V. ordf. Oskar Berg Håhl 2 år. V. sekr. Knut Lind, Tuna l år. Vidare valdes 3 st. revisorer. 2 st. styrelsesuppleanter.

2 st. revisorssuppleanter. Uppbördsmän valdes för Tistad 2 st. Åkra l st. Nääs l st. Håhl l st. Täckhammnar l st. och Tuna l st.

Till fanbärare valdes 3 st. och vårdare av fanan l st. Omvaldes gjorde alla granskare av övertidsjournaler vid samtliga gårdar inom avdelningens område.
Mötet anslog 25 kr. till den sjuka kamraten Axel Bengtsson Håhl. Årsmötet avslutades med en fest.

Som tidigare nämnts avskaffades statsystemet under avtalsåret 1945. Att detta skulle ske framlades på mötet 29 augusti 1944, då det i en rapport från avtalskonferansen i Flen den 20 augusti framgick att en viss löneförhöjning kunde förväntas till hösten, samt att statsystemet med det snaraste kunde komma att slopas.

Vid mötet 28 juli 1945 uppkom en fråga av Oskar Berg, angående rätt till potatisland för dom som övergått till timlönesystem l maj -45. Ordf. fick i uppdrag att tillskriva förbundet i saken.

Den 25 augusti förelåg svar från förbundet angående potatisland, men det gav ej något klart besked, utan meddelande skulle lämnas senare.

Under mötet 29 september föredrogs Förbundscirkulär n:r 38 angående avskaffande av statlönesystemet. Anvisningar om timlönesystemet fanns i cirkuläret.

En skrivelse från förbundet angående övergång till riksavtal för trädgårdsarbetare i Bärbo, upplästes. Ordföranden hade talat med trädgårdsarbetarna och dessa var villiga att gå med härpå.

Vid avdelningsmötet 27 oktober framkom att oegentligheter angående vatten förekom vid Tistad. Det föreslogs ”att om inte rättelse erhålls gå till förbundet i saken.” Förslaget godkändes.

Vid mötet 23 november framkom att avdelningen, angående vattenfrågan ej fått svar, varför ny skrivelse måste skickas.

Oskar Berg föreslog att alla som inte hade ordentlig matkällare, skall ha ersättning för detta och att var och en skulle gå till sina respektive arbetsgivare, i och för rättelse.

Om inte det gav resultat gå vidare till förbundet, vilket också blev mötets beslut.

Under mötet 29 december upptogs flera avtalsfrågor till behandling. Det beslutades att skriva till förbundet, angående om hembiträde vid de grevliga hushållen kunde anses höra till Lantarbetareförbundets område.

Svar från förbundet angående matkällare. Där framgick att matkällare borde ligga i bostadens omedelbara närhet samt att den skulle vara frostfri m.m.

Även berördes vattenfrågan, då det framgick att den som hade lång vattenväg hade rätt att få vatten hemkört, eller ersättning för vattenbärning. I annat fall kunde stämning tagas ut.

Svar från förbundet angående hembiträden i lanthushållen, framlades vid årsmötet 26/1 1946. Där förklarades att samtliga inom avdelningens verksamhetsområde förfintliga hembiträden hade rätt och skyldighet att organisera sig i förbundet.

Medlemsfrågor: Nedan skall jag följa den före detta kassören i avd. Sven Jelins uppsägning. Ur styrelseprotokollet från mötet 31 augusti 1944 framkommer följande: Sven Jelin hade med anledning av att han blivit uppsagd från sin anställning vid Åkra, begärt avdelningsstyrelsens hjälp i denna fråga. Styrelsen beslöt omedelbart tillkalla ombudsman Knut Johansson för att om möjlligt få en ändring till stånd.

Vid avdelningsmötet 26 september 1944 diskuterades kamrat Jelins uppsägning och styrelsen fick i uppdrag att besluta om ett anslag ur avdelningskassan för Jelins räkning. Vid mötet 28 oktober framkommer att avdelningen hade betalat 25 kr. för Jelins räkning. Det beslutades också att en insamlingslista skulle utsändas till förmån för medlemmen Sven Jelin. V.U. fick i uppdrag att företaga vissa åtgärder i saken.

Under mötet 25 november framförde Sven Jelin ett tack till avdelningen för den penningsumma han erhållit. Några fler uppgifter angående Sven Jelins uppsägning framkommer inte.

De organisationsfrågor avdelningen tog upp till behandling, var bland annat vid årsmötet 22/1 1944; angående avdelningens anslutning till F.C.O. (troligtvis `kretsen´) i Nyköping.

Avdelningen valde också ombud till F.C.O., bostadskonferenser, distriktskonferenser, avtalskonferenser m.m.
Att avdelningen haft något ombud till förbundskongresser kan ej utläsas från protokollet under denna tid.

Andra viktiga frågor som togs upp till behandling var följande: Vid mötet 25 november 1944 framhöll Oskar Berg, att elektriskt ljus skulle kunna indragas i möteslokalen i samband med elektrifieringen av Nääs småskola, om den ekonomiska sidan av saken kunde ordnas. Mötet instämde och utredning verkställdes.

I samband med metallkonflikten beslutade mötet 29 mars 1945, att en extra uttaxering av 50 öre/medlem härtill. Vid mötet 26 maj framkom, att uttaxering till förmån för metallarbetarna hade inbringat 32 kr.

Ur årsberättelsen för år 1946 framkommer, angående avdelningsmötena: ”De ordinarie mötena har varit dåligt besökta en del gånger.”

23/1 1960 – 31/1 1962

Under den tiden hölls 21 avdelningsmöten, varav 3 årsmöten. Ur årsberättelserna för dessa år kan vi utläsa att medlemsantalet sjönk från 50 till 35 st.

Vidare framkommer angående avdelningsmötena för år 1960: ”/.../ måste vi ännu en gång konstatera att mötesintresset under det gångna året varit dåligt, vilket vi får skylla på T.V. intresset, trots att vi har mötena på T.V. fria kvällar. Men vi får hoppas att mötesdeltagandet skall bättra sig i fortsättningen.”

Det visade sig att förhoppningarna inte infriades för år 1961: ”/.../ måste vi konstatera att mötesintresset under det gångna året kunde ha varit bättre. Det har varit sämre än under förutvarande år och visar ingen tendens att öka.”

Arvodena ökade däremot, från 360 kr. för år 1960 till 560 kr. för år 1961. De frågor som behandlades främst var avtals-, medlems- och organisationsfrågor.

Vid mötet 29 juni 1960 upptogs till behandling; angående djurskötarnas arbetstid vid Nääs. Det hade framkommit att de inte höll de i avtalet bestämda klockslagen utan började tidigare om morgnarna och därmed blev arbetstiden förskjuten för hela dagen.

Anmälaren trodde det var djurskötare Lundberg det berodde på. Mötet beslutade att någon skulle tala vid Lundberg.

Det framkom vid mötet 31 augusti att avdelningen hade pratat med djurskötare Lundberg Nääs, och uppmanat honom att de skulle följa den i avtalet bestämda arbetstiden. Han i sin tur hade talat med förmannen, som sagt att ”det kunde vi inte göra något åt.”

På grund därav beslutades att avdelningen skulle tillsätta arbetsgivarna vid Nääs, Håhl, Tistad, var sin skrivelse med anmodan att uppsätta arbets- och fritidsscheman i samtliga ladugårdar, samt att se till att den avtalsbestämda tiden hölls.

Mötet 28 september beslutade ”att det skall meddelas förbundet, om inte arbetstidsscheman blir uppsätta i samtliga ladugårdar, men att de från avdelningens sida skulle vänta en tid och se hur det blev.”

Tydligen ändrades inte förhållandena, utan vid mötet 29 mars 1961 upptogs återigen till behandling; angående djurskötarnas arbetstid inom avdelningens område.
Då det framkom att inte arbetstidsscheman följdes, särskilt vid Nääs, beslutades att utföra en hemlig kontroll under 14 dagar. Till det föreslogs Lennart Karlsson, vilket beslöts.

Emil Pettersson framställde en fråga, vid mötet 26 april, om hur stor ersättning Lennart Karlsson kan få för sitt arbete med kontrollen av djurskötarnas arbetstid vid Nääs. Det beslutades att han skulle få femton kronor i ersättning. Några fler uppgifter angående denna fråga lämnar ej mötesprotokollen.

Ett antal motioner till avtalskonferansen (det framgår inte var konferansen skall hållas) föreslogs vid mötet 29 augusti 1961:

”1, motion om att skillnaden i lön mellan skolad och oskolad förman och rättare utjämnas.
2, motion om att till bostaden hörande utrymmen åter införes tvättstuga eller del i sådan.
3, motion om att då en vanlig arbetare kör traktor skall han ha lika betalt som icke motorkunnig förare. Samtliga motioner godkändes.”

Vad gäller organisationsfrågorna som togs upp till behandling, så valde avdelningen vid årsmötet 23/1 1960 följande: Styrelse (suppl), revisorer (suppl), uppbördsmän, fanbärare, studieledare, programkommitté, granskare av övertidsjournal, skyddsombud, ombud till A.B.F., ombud till samarbetskommittén, gruppföreståndare i kvinnornas olycksfallsförsäkring.

Vid mötet 30 mars framkom det också att: ”Avdelningen skall upphäva förut fattade beslut om utträde ur N.F.C. (`kretsen´) och att inbetala resterande avgifter och kvarstå, vilket blev mötets beslut.” Ombud valdes också till N.F.C.

Under årsmötet 28 januari 1961 tog Torsten Eriksson upp frågan om en övergång till en annan avdelning. ”Det diskuterades livligt och om det blev nödvändigt under året är vi beredda att gå in i en annan avdelning. Det föreslogs och beslutades att vi då skulle söka inträde i avdelning 85 Nyköping.”

Emil Petersson tog upp frågan om den dåliga besöksfrekvensen till avdelningsmötena. Efter en grundlig diskussion föreslog Emil Pettersson att det kan hända vore bra att växla med mötesplatserna, ex. i hemmen.
E. Haraldson tillade: ”att vi kan försöka under året och att styrelsen skall underhandla med den medlem, där vi önskar hålla möte.”
Mötet ”uttalade en förhoppning om att medlemmarna rycker upp sig och besöker avdelningsmötena.”

Slutligen skall jag referera från årsmötet 31 januari 1962. Ett cirkulär från förbundet angående omorganisation av avdelningar, från små till stora lämnades utan åtgärd.

En skrivelse från Folksam angående kollektivolycksfallsförsäkring av 4 kr/dag, såväl inom som utom arbetet, lästes upp: ”Försäkringen kunde ej bli aktuell nu därför att det måste vara minst 10 st. och många av medlemmarna har egen försäkring. Torsten Eriksson åtog sig att fråga hos Folksam om det går att säga upp de egna försäkringarna innan den fastställda tiden för försäkringen är utgången, om de är tecknade i andra bolag.”

Efter att alla val hade förättats avslutades mötet med att ”ordföranden tackade alla som blivit föreslagna och åtagit sig uppdrag i avdelningen, som därmed visat att vår avdelning ännu ett år klarar sig själv.”

Sammanfattning

Tendensen som har skönjts i mitt arbete är naturligtvis historiskt betingat.
Därför måste vi se statarklassens uppkomst, sammansättning, innebörd och dess organisering i ett historiskt perspektiv.

I och med jordbrukets omvandling vid början av 1800-talet, från vegetabilisk- till animalisk produktion och då driften blev mer industriell, var det mest lönsamt för godsägare och bönder att i enlighet med legostadgan anställa statare.

Statarna tilldelades specifika arbetsuppgifter; t.ex. kördrängar, stalldrängar, kreaturskötare och andra blev yrkesmän.

Statarklassens organisationssträvanden i början av 1900-talet; i avsikt att jämställas med alla övriga i Sverige arbetande grupper och att omdana samhället i socialistisk riktning, fick till följd att det blev dyrare för arbetsköparna att ha dem anställda på gårdarna. Därav den ökade mekaniseringen på godsen som gjorde lantarbetarnas arbetsinsatser överflödiga.

Om vi ser till medlemsutvecklingen för SLF och avdelning n:o 71 i Bärbo, så finner vi en likartad bild. En omfattande agitationsverksamhet under 30-talet gjorde att medlemstoppen nåddes i början av 40-talet.

Viktigt i det sammanhanget var den betydelse framgångarna för socialdemokratiska partiet hade, främst på det social-politiska området, vilket även berörde jordbruksarbetarnas förhållande.

Efter kriget upphörde den gynnsamma medlemsutvecklingen, främst på grund av den våldsamt ökade mekaniseringen av jordbruket.

Avdelning n:o 71 i Bärbo upphörde som avdelning i juli 1968, då den uppgick i avdelning n:o 85 i Nyköping. Som vi tidigare sett diskuterades sammanslagningen från små till stora avdelningar vid mötena 1961–1962.

Under den 40-åriga period avdelningen verkade, måste dess betydelse att ha skapat ett människovärdigt liv för de lantarbetare som fanns inom avdelningens verksamhetsområde, varit av största vikt.

Framför allt betydelsen av den organisatoriska sammanhållningen. Organisationen är ju fundamentet vad allt vilar på.
Då det ej fanns någon sjukförsäkring eller någon arbetslöshetskassa, kunde dock lantarbetaren, genom solidariteten bland kamraterna i avdelningen, få bidrag till sin familjs livsuppehälle. Avdelningen hade också stor betydelse som informatör (största informationsspridaren var naturligtvis förbundets tidning ”Lantarbetaren”) vad gällde de frågor som berörde lantarbetaren i hans dagliga liv.

Tyvärr så framkommer det inte ur protokollen hur avdelningens medlemmar såg på sammanslagningen från små till stora avdelningar. Den frågan lämnades helt sonika åt sidan.

Otvivelaktigt så måste den ökade centraliseringen ha medfört (för det område avdelningen hade som sitt) att det blev ett större avstånd mellan den större avdelningens styrelse och lantarbetarna; det i sin tur måste ha lett till sämre information och sämre kontakt mellan styrelse och lantarbetarna.

Å andra sidan kan sammanslagningen ha varit den enda reella möjligheten i det skick som avdelning n:o 71 befann sig, med ett minskat medlemsantal och ett minskat intresse for fackföreningen från lantarbetarnas sida.

Avdelning n:o 71 hade hela tiden en koppling till förbundet, främst när det gällde avtalsfrågor. Om ej avdelningen kunde nå en uppgörelse med sina respektive arbetsgivare, kunde man vända sig till distriktet och i sista hand till förbundet, och få dess stöd i ryggen.

Nu var aldrig avdelningen invecklad i någon allvarligare konflikt – några strejker förekom inte, vad jag har kunnat utläsa.

Vad var det som gjorde att intresset svalnade for avdelningen, efter det att statsystemet avskaffats och en rad av lagar tillkommit för att förbättra lantarbetarnas förhållande?

En tendens till överorganisation samt den ökade arvodetilldelningen för avdelningsstyrelsen, kan ha bidragit till det minskade intresset från lantarbetarna för fackföreningen.

Kanske den största betydelsen för det minskade intresset har samband med det beslut som togs vid Förbundskongressen 1936 då det ur förbundsstadgarna ströks satsen att förbundet skulle ”verka för samhällets omdaning på socialistisk grundval”?

Källförteckning

Muntliga källor

Bandad intervju med Oskar Berg

Otryckta källor

Nyköpings stadshus: Arkivmaterial för Avd. n:o 71 Bärbo 1928 – 1968

Litteratur:

Back P.A: En klass i uppbrott (Malmö 1961)
Johansson C: Lantarbetarna i Uppland 1918 – 1930 (Uppsala 1970)
Lo-Johansson I: Statarklassen i Sverige (Stockholm 1939)
Lo-Johansson I: Socialisten (Stockholm 1976)
Jonsson U: Jordmagnater, landbönder och torpare i sydöstra Södermanland 1800 – 1880 (Stockholm 1980)
Ahlenius & Kempe; Sverige, del 4 (Uppsala 1909)

Notförteckning

1. Back: En klass /.../ s. 310 – 313

2. Lo-Johansson: Statarklassen /.../ s. 5

3. Lo-Johansson: Statarklassen /.../ s. 8

4. Back: En klass /.../ s. 12

5. Johansson: Lantarbetarna i/.../ s. 19

6. Back: En klass /.../ s. 166

7. Lo-Johansson: Statarklassen /.../ s. 11

8. – ” – s. 16

9. Back: En klass /.../ s. 122

10. Johansson: Lantarbetarna i /.../ s. 52

11. – ” – s. 111

12. Back: En klass /.../ s. 127

13. – ” – s. 126, 173, 176

14. – ” – s. 177, 183 - 195

15. – ” – s. 197

16. – ” – s. 210

17. – ” – s. 240

18. – ” – s. 275

19. U Jonsson: Jordmagnater /.../ s. 214

20. Ahlenius & Kempe: Sverige /.../ s. 61– 62

21. Bandupptagning av Oskar Berg

22. Lo-Johansson: Socialisten s. 189

Bilaga 1.

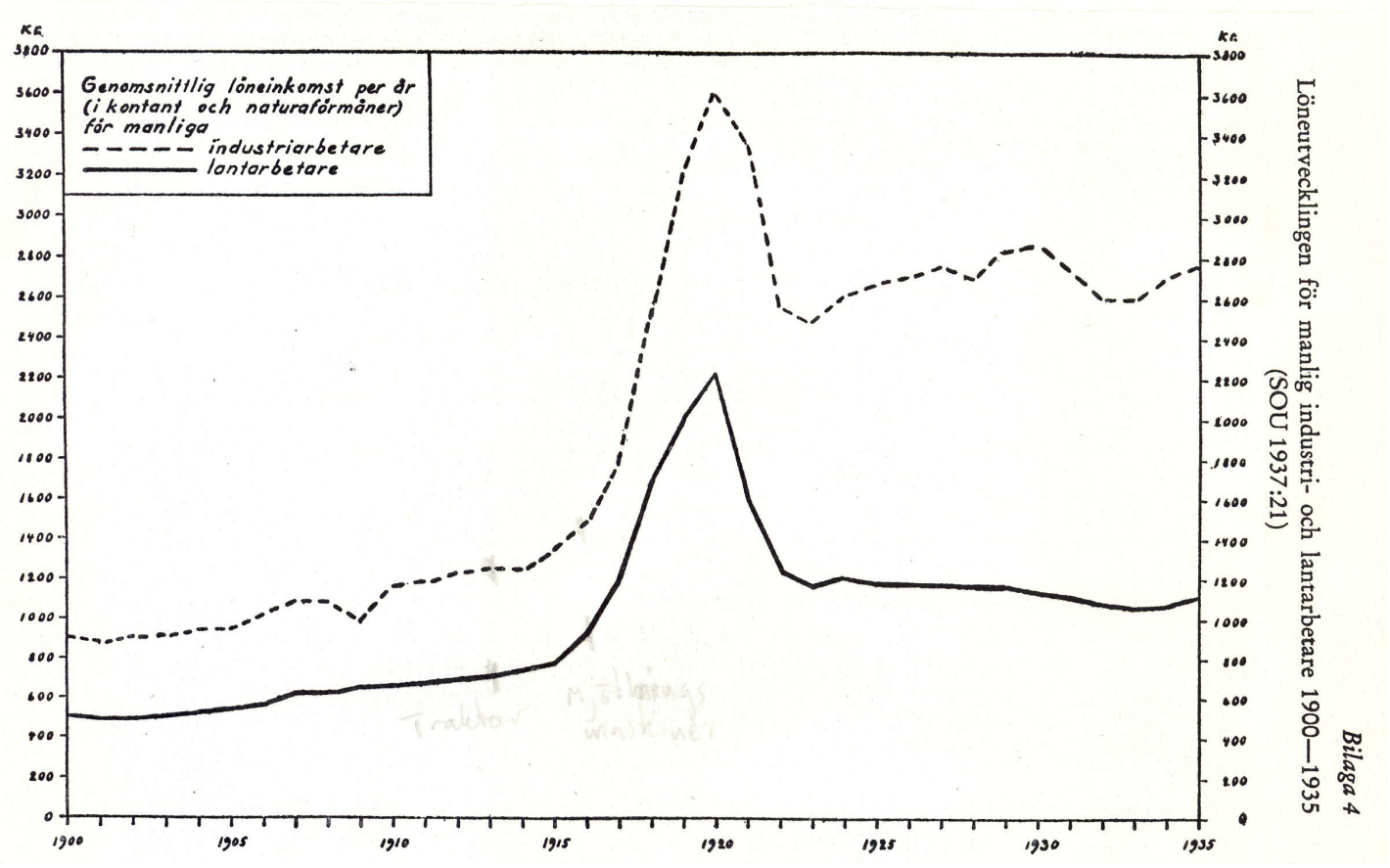

Källa: C. Johansson ”Lantarbetarna i Uppland 1918 – 1930”, bilaga 4.

Bilaga 2. Medlemsantalet i SLF 1918 – 1983

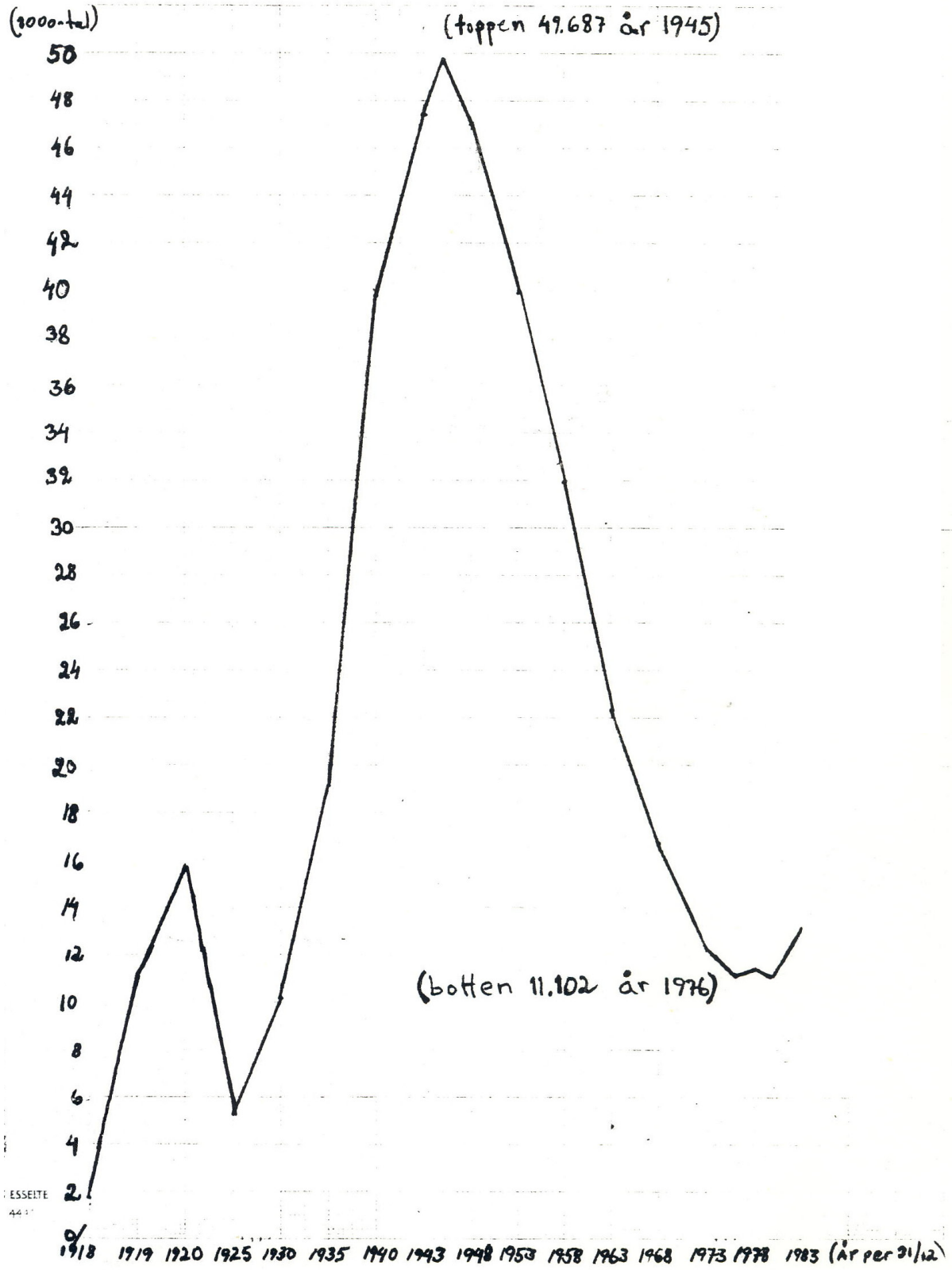

Källa: SLF

Anm: I diagrammet är avståndet mellan åren 1940 – 1943 för långt. Därför har ökningstakten i medlemmar fått en något flackare profil för dessa år.

Bilaga 3. Medlemsantalet för avdelning n:o 71 i Bärbo 1928 – 1968

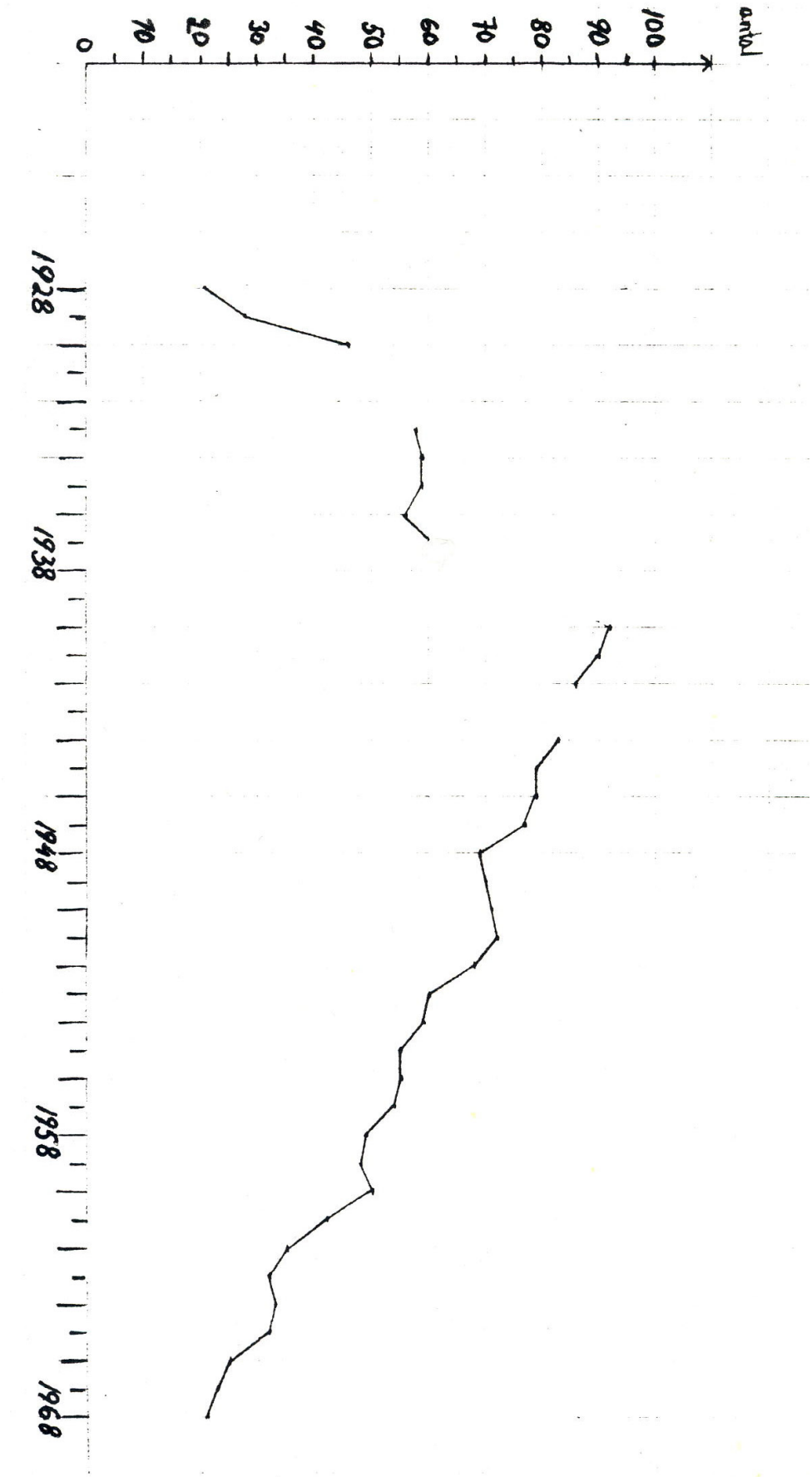

Källa: Avd. n:o 71 i Bärbos årsberättelser.

Anm: För åren 1928 – 1930 samt 1944 – 1945 är uppgifterna hämtade ur årsmötesprotokollen samt för 1968 Lantarbetarnas Erkända Arbetslöshetsklassa. Ur årsberättelserna för år 1937 framkommer att vid slutet av året, avdelningen hade 79 medlemmar och för år 1942 anger årsberättelsen att avd. vid slutet av året hade 82 medlemmar.

Bilaga 4. Uppkomna frågor vid avdelningsmötena:

	1928 – 1930	1944 – 1946	1960 – 1962
Agitation	dominerade	upphört	upphört
Arvode/traktamente	ibland	ofta	ofta
Avtal	ofta	dominerade	ofta
Medlemsfrågor sjuk el. död	ofta	ibland	upphört
– ” – Fam. fester	ofta	ibland	upphört
– ” – Solidaritet inom kåren	ibland	ibland	upphört
– ” – Uteslutna el. intagna	ofta	ofta	ofta
Organisationsfrågor	ofta	ofta	dominerade
Försäkring (skydd)			ibland
Studieverksamhet		ibland	ibland
Degerforskonflikten	ibland		
Metallkonflikten		ibland	
Standar (fana)	ibland		